

შოთა კუპრი — შოთა რუსთველი?

1830-იან წლებში დადგა „ვეფხისტყაოსნის“ ახალი გამოცემის მომზადების საკითხი. პეტერბურგში მცხოვრებ თეიმურაზ გიორგის ძე ბაგრატიონს ამის შესახებ მიმოწერა ჰქონდა პარიზში ისტორიკოს მარტი ბროსესთან. მ. ბროსე ფრანგულად თარგმნიდა „ვეფხისტყაოსანს“ და თვითონაც დაინტერესებული იყო მისი ავტორის ვინაობით.

თ. ბაგრატიონს სურდა ქართველების საამაყო პოეტი ღირსეულად წარედგინა როგორც თანამემამულეთა, ასევე რუსი და ევროპელი მკითხველის წინაშე. მან შეადგინა რუსთველის ბიოგრაფია, როგორც ჩანს, ნაწილობრივ ზეპირი და წარსული დროის მწერალთა გადმოცემების მიხედვით. მან ძირითადად გაიმეორა ზემოთმოტანილი ცნობები, რომ რუსთველი ცხოვრობდა თამარ მეფის დროს, გამოირჩეოდა როგორც განათლებითა და ზნეობით, ასევე გარეგნული მშვენიერებით და სიმხნით, იცოდა უცხო ენები, ჰქონდა მეჭურჭლეთუხუცესის თანამდებობა და იყო უპირველესი პოეტი. მოხუცებულობის დროს წავიდა იერუსალიმში, იქ ჯვარის მონასტერში ცხოვრობდა და იქვე გარდაიცვალა⁸.

თ. ბაგრატიონმა სცადა გაერკვია, თუ რატომ ეწოდებოდა პოეტს „რუსთველი“. მან იცოდა, რომ ეს გვარწოდება წარმომდგარა იყო გეოგრაფიული ადგილიდან, მაგრამ სად იყო ის ქალაქი ან სოფელი, რომელიც საქართველოს პირველი პოეტის სამშობლო ან სამფლობელო იქნებოდა? ლოგიკის მიხედვით, ასეთი ადგილი მესხეთში უნ-

და მოეძებნა, რადგან ზეპირი გადმოცემები და წერილობითი ცნობებიც რუსთველს წარმოშობით მესხად თვლიდნენ. გამორკვეული არ არის, იცოდა თუ არა თ. ბაგრატიონმა, რომ მესხეთში, ახალციხის ახლოს, არსებობდა ქართველების ნასოფლარი რუსთავი. ის კი ფაქტია, თეიმურაზი სულ არ ახსენებს ამ სოფელს თუ ნასოფლარს და შოთას სამშობლოდ აცხადებს თბილისის ახლოს, შუა საუკუნეებში არსებულ ციხე-ქალაქ რუსთავს.)

(საგულისხმოა, რომ დიდად განათლებულმა მკვლევარმა პლატონ იოსელიანმა არ იცოდა ამ სოფლის არსებობა. 1870 წელს ის წერდა: ახალციხის ოლქში არ არის ქალაქი, არც სოფელი, არც ადგილი, რუსთავი რომ ერქვასო. იხ. გ. შარაძე, პლატონ იოსელიანი — რუსთველოლოგი, თბილისი, 1980, გვ. 101—103.).

ასეთ პრინციპულ თეზისს სათანადო დასაბუთება უნდოდა, მაგრამ თ. ბაგრატიონმა მეტად სწრაფად არგუმენტი მოიტანა: „თუმცაღა წერილთა შინა რომელთამე მეხილვა და სიტყვითაცა მსმენოდა ნამდვილ ჭეშმარიტებით შოთა რუსთველისა, რომელი იგი იყო ადგილი ჰერეთით, ქალაქით რუსთავით და ქალაქიცა იგი იყო სამთავროდ მისსა მიცემული მეფისა თამარისაგან, გარნა აწ ახლად ვპოვეთ რა მოთხრობა საქართველოჲსა აღწერილი ფარსადან გორგიჯანიძისა, მას შინა წერილ არს რუსუდან მეფისა მოთხრობასა შინა შემდგომნი ესე სიტყვანი: „მეფემან რუსუდან მოინება წარგზავნა

თათართა თანა ძისა თვისისა და ვითისა და აღილო შანა და ფიცი მათ-
გან უვნებელობისა, ხოლო მოციქულად გაგზავნა თათართა მიმართ
მთავარნი თვისნი დიდებულნი კაცნი: შანშე და ავაქ და ვარამ გაგელი
და ერეთის ერისთავი შოთთა, რომელიცა მეღნის სეფობისათვის
კუპრობით იხსენების.“... ამა მოთხრობითაცა აღმოჩნდა შოთა რუს-
თაველი თუ სადამთ იყო იგი“. („განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსა-
ნისა“, გვ. 291).

ეს ამონაწერი ეხება საქართველოს სამეფო კარსა და დამპყრობელ
მონღოლთა ხელისუფლებას შორის საზავო მოლაპარაკებას 1241—
1243 წლებში. თ. ბაგრატიონის მსჯელობით, თამარ მეფის ყოფილი
მეჭურჭლე თუხუცესი და უბირველესი პოეტი შოთა რუსთველი აქ
მოგვევლინა პერეთის ერისთავად და შორეული ელჩობის მონაწილედ.

თ. ბაგრატიონმა სხვა მხრივაც სცადა რუსთველის მესხური წარ-
მოშობის იგნორირება. შოთას მესხობის ვერსიის ერთ-ერთი საფუ-
ძველი იყო „ვეფხისტყაოსნის“ დასასრულში არსებული სტრიქონი:

2. გ. არაბული

ვსწერ მესხი ვინმე მელექსე მე რუსთველისა
და მისა (ან ვარლანტული წაკითხვით: რუსთველისა თე-
მისა), რაც პოემის პირველ (და იმ დროს არსებულ ერთადერთ)
ბეჭდურ გამოცემაში ასეა დაბეჭდილი:

ვსწერ ვინმე მესხი მელექსე მე რუსთველისა და მისა.
სტროფი, სადაც ეს სტრიქონია, რუსთველის დაწერილად ითვლე-
ბოდა და, ასე გამოდიოდა, თითქოს შოთა ამბობდა: მესხი ვარო.

თ. ბაგრატიონმა ასეთი გაგება უარპყო და პირდაპირ განაცხადა:
რუსთველი კი არ იყო მესხი, მას ჰყავდა მდი-
ვან-მწიგნობარი, გვარად მესხი, რომელმაც რუსთველის
ბრძანებით გადაწერა „ვეფხისტყაოსანი“ და დასასრულის ამ სტროფ-
ში სწორედ ამას ამბობს: მე რუსთველის ნათქვამს, „მისსა ქებათა,
ანუ მოთხრობათა (ესე იგი ტარელისათვის თქმულთა მშვენიერთა
სტიხთა)... ვსწერო მესხი ვინმე მოლექსეო“. თეიმურაზმა სტრიქონის
დაწერილობაც ასე შეცვალა:

ვსწერ ვინმე მესხი მელექსე, მე რუსთველისა და მისსა⁹.

თ. ბაგრატიონი შეგნებულად ცდილობდა, რომ რუსთველისთვის მესხობა ჩამოეცილებინა და მისი წარმოშობა და მოღვაწეობა ქალაქ რუსთავთან (ბოსტან-ქალაქთან) დაეკავშირებინა¹⁰.

ზემოთ დასახელებული ჰერეთის ერისთავი შოთა კუპრი ისტორიული პიროვნებაა. მას რამდენჯერმე აწსენებს მონღოლთა ბატონობის დროის უცნობი ქართველი ისტორიკოსი, ე. წ. ჟამთააღმწერელი, XIII საუკუნის 40-იანი წლების პოლიტიკურ ამბებში მონაწილედ. მაგრამ მეტისმეტად ხელოვნური იყო მისი გაიგივება პოეტ შოთა რუსთველთან. რომ შეუძლებელია, შოთა კუპრი თამარის დროს ყოფილიყო მეჭურჭლეთუხუცესი, ქალაქ რუსთავის „მთავარი“ და ამავე დროს „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორიც, ამას ქვემოთ დავინახავთ. ისიც უნდა ითქვას, თ. ბაგრატიონის ამ თვალსაზრისს მაშინ მხარდამჭერი და დამცველი არ ჰყოლია (მ. ბროსეს გარდა). პირიქით, მისმა ყოფილმა მოწაფემ დავით ჩუბინაშვილმა პრინციპულად უარყო შოთა რუსთველის ჰერეთელობის ვერსია¹¹.

მაგრამ არც მისი მესხური წარმოშობა იყო სათანადოთ დასაბუთებული. რმ დროს მკვლევარების ხელთ არსებული მასალები არ იძლეოდა საკითხის საბოლოოდ გადაჭრის საშუალებას. ყველა ვარაუდი ემყარებოდა ზეპირ გადმოცემებს ან მწერალთა გამონათქვამებს, რო-

მელთა წყაროები უცნობი იყო და ამიტომ მათი მსჯელობის სისწო-
რის შემოწმებაც — შეუძლებელი.

სანდო ცნობების ნაკლებობამ მათი ხალხში მოძიების აუცილებ-
ლობა წარმოშვა. თუმცა მათი შეკრება და გაანალიზება სისტემატუ-
რად და მეცნიერული მეთოდით მაინც არ ხდებოდა. 1830-იან წლე-
ბიდან დროდადრო ქვეყნდებოდა ხალხური თქმულებები და ლეგენ-
დები შოთა რუსთველის სწავლა-აღზრდისა და სხვა ბიოგრაფიული
მომენტების შესახებ. მაგრამ მათი უმეტესობა იბეჭდებოდა სტილიზე-
ბული ან ჩამწერთა და ჟურნალისტთა მიერ გადაკეთებული და სა-
კუთარი ფანტაზიით შევსებული სახით, რაც ახალი ლეგენდების ბუ-
რუსში ახვევდა პოეტის დავიწყებულ და გამოცანადქცეულ ბიოგ-
რაფიას, [შურო აძნელებდა სინამდვილის ნამსხვრევების გამორჩევას
უამრავი გამონაგონისაგან.]

[XIX საუკუნეში რუსთველოლოგიური კვლევის ერთ-ერთი შენა-
ძენი იყო ჯვარის მონასტერში არსებული შოთას პორტრეტის აღგი-
ლის დადგენა და მისი ზუსტი აღწერილობის მოპოვება. ეს გააკეთა
ცნობილმა მეცნიერ-ლექსიკოგრაფმა ნიკო ჩუბინაშვილმა.
მან 1845 წელს პალესტინაში მოგზაურობის დროს გადმოხატა მონას-
ტრის სვეტზე არსებული რუსთველის სურათი და სიტყვიერად აღწე-

რა მისი ადგილმდებარეობა, შოთას გარეგნობა და ჩაცმულობა) სურათის ასლი და მისი აღწერილობა მაშინ არ დაბეჭდილა, მაგრამ მეცნიერთა ვიწრო წრე მაინც იცნობდა და ანგარიშს უწევდა მას.

1883 წელს იერუსალიმში იყო პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი ალექსანდრე ცაგარელი. მან გადმოიღო ჯვარის მონასტრის სვეტზე, რუსთველის პორტრეტთან არსებული წარწერა. მანვე გამოაქვეყნა ნ. ჩუბინაშვილისეული აღწერილობა, საკუთარი დაკვირვების შედეგებიც და დაადგინა, რომ ჯვარის მონასტრის სვეტზე დახატული მოხუცი შოთა რუსთველი ერისკაცია და არა ბერი¹². ალ. ცაგარელმა გამოთქვა აზრი, რომ რუსთველის სურათი რესტავრირებული იყო XVII საუკუნეში, მაგრამ კვლავ გასარკვევი რჩებოდა, როდის დახატეს ის პირველად.

1902 წელს ნიკო მარმა იერუსალიმში, ჯვარის მონასტერში ნახა ხელნაწერი კრებული წმინდანთა და სხვა საპატიო მიცვალებულთა მოსახსენებლებით (ალაპებით), სადაც ასეთი ჩანაწერი იყო: „ამასვე ორშაბათსა ალაპი შოთაძსა მეჭურჭლე თუხუცესისაჲ“. ეს კრებული ნ. მარის რედაქციით დაიბეჭდა 1914 წელს. მაგრამ მასში გარ-

კვეული არ იყო, თუ რა ჰქონდა საერთო „შოთა მეტურკლეთუხუცესს“ „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორ შოთა რუსთველთან, ან როდის იყო ჩაწერილი ალაბი ამ წიგნში.

აქ აღარ განვიხილავთ 1910-იან წლებში სარგის კაკაბაძის მიერ წარმოდგენილ ჰიპოთეზას „ვეფხისტყაოსნის“ ორი სხვადასხვა ავტორის (სარგის თმოგველი — XIII საუკუნეში და შოთა რუსთველი, ვითომ XV საუკუნეში) არსებობის შესახებ¹³; არც ნიკო მარის მოსაზრებას, თითქოს შოთა რუსთველი იყოს XIV საუკუნეში მცხოვრები მაჰმადიანი ქართველი პოეტი¹⁴. ეს ნაჩქარევი და დაუსაბუთებელი ვარაუდები მათმა ავტორებმა შემდგომში თვითონვე უარყვეს.

ამ საუკუნის 20-იან წლებში რუსთველის ბიოგრაფიის საიდუმლოს ამოხსნას ხელი მოჰკიდა პავლე ინგოროყვამ. მან სცადა თეიმურაზ ბაგრატიონისეული სქემის გავრცობა და დასაბუთება და ხანგრძლივი შრომა მოახმარა ამ საქმეს; 1926 წელს დაბეჭდა წიგნი „რუსთველიანა“, 1963 წელს — „რუსთველიანას ეპილოგი“ (ჟურნ. „მნათობი“, № 3—6.), ხოლო 1970 წელს მისი რედაქციით გამოცემულ „ვეფხისტყაოსნის“ დაურთო XII—XIII საუკუნეების საქართველოს ზოლიტიკური ცხოვრებისა და მწერლობის ვრცელი ნარკვევი, სადაც საბოლოოდ შეაჯამა საკუთარი თვალსაზრისი შოთა რუსთველის ვინაობის შესახებ.

პ. ინგოროყვას გამოკვლევის ძირითადი დასკვნები ასეთია: პოეტის შოთა რუსთველი იგივე შოთა კუპრია, რომელიც საქართველოს ისტორიაში ცნობილია როგორც ჰერეთის ერისთავი XIII საუკუნის 40-იან წლებში. პ. ინგოროყვას აზრით, შოთა კუპრი იყო საქართველოს მეფეთა გვარის — ბაგრატიონების ერთ-ერთი შტოს, ჰერეთის მმართველი ბაგრატიონების წარმომადგენელი. ის დაბადებულა 1165 ან 1166 წელს. ჯერ ყოფილა მფლობელი ქალაქ რუსთავისა, საიდანაც მიუღია ზედწოდება რუსთველი, შემდეგ ის გამხდარა ერისთავთ-ერისთავი საქართველოს აღმოსავლეთ მხარეთა — ჰერეთისა და რუსთავის ოლქებისა („ქვეყნებისა“).

[1196—1207 წლებში შოთას დაუწერია „ვეფხისტყაოსანი“. ეს პოემა და თვით შოთა თითქოს, დევნას განიცდიდნენ „კლერიკალურად განწყობილი წრეების“ მიერ. ამის გამო ის ერთხანს უცხოეთში „ყარობად“ ყოფილა წასული, საიდანაც სამშობლოში დაბრუნებულა 1210-იან წლებში.

თითქოს, 1242—1243 წლებში შოთა მონაწილეობდა მონღოლებთან მოლაპარაკებაში ზავის დადებისა და დავით რუსუდანის ძის გამეფების შესახებ. ის (შანშე, ავაგ და ვარამ მხარგრძელებთან ერთად) ჩავიდა რანში, მონღოლთა სარდლობის ბანაკში. ზავის პირობებზე შეთანხმების შემდეგ დაბრუნდა უკან და სხვა დიდებულებთან ერთად წაჰყვა დავით რუსუდანის ძეს ქალაქ ბარდავში (რანის ოლქში). მონღოლთა სარდლობის მთავარ ბანაკში, სადაც დავითი საქართველოს მეფედ უნდა დაემტკიცებინათ.

თითქოს, 1245 წელს შოთა მონაწილეობდა ქართველ მთავართა მიერ მონღოლთა წინააღმდეგ განზრახულ კოხტასთავის შეთქმულებაში (პ. ინგოროყვას გამოთვლით, ამ დროს ის 79 წლისა იყო). ამავე წელს შოთა მიეგება რუმის სასულთნოდან დაბრუნებულ დავით გიორგი-ლაშას ძეს და გაჰყვა მას მონღოლთა ბანაკში (კვლავ ქ. ბარდავში).

თითქოს, 1247—1250 წლებში შოთას, ერისთავთ-ერისთავს და ვაზირს — მეჭურჭლეთუხუცესს, იერუსალიმში გაუგზავნია „თავის წარმომადგენლად“ ანტონი ალავერდელი (ეპისკოპოსი) და მისთვის გაუტანებია სათანადო თანხა ჯვარის მონასტრის შესაკეთებლად. ანტონ ალავერდელმა დაახატვინა შოთას სურათი მონასტრის სვეტზე და მანვე ჩაწერა შოთას მოსახსენებელი ალაპთა წიგნიში.

ტითქოს, შოთა რუსთველი გარდაიცვალა 1250 წლის ახლო, და-
ახლოებით 84 წლისა და დასაფლავებულია მის საგვარეულო სამარ-
ხში, რუსთავეის ძველი კათედრალის სანახებში.)

პ. ინგოროყვას მტკიცებით, შოთამ თავისი პოლიტიკური დამო-
კიდებულება საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლებისადმი და
ინტიმური სიმპათია თამარისადმი გამოხატა პოემა „ვეფხისტყაოს-
ნის“ მთავარი პერსონაჟის — ტარიელის პიროვნებაში, მის ურთიერ-
თობასა და მოქმედებაში ფარსადანისა და ნესტან-დარეჯანის მიმართ¹⁵.

პ. ინგოროყვას მიერ შედგენილი შოთას ბიოგრაფია მდიდარი და
ლამაზია, მაგრამ ძნელი დასაჯერებელია მისი ნამდვილობა.) ის არც
ყოფილა სარწმუნოდ მიღებული მეცნიერების მიერ. მის დებულებებ-
ზე ვრცლად მსჯელობა წინამდებარე ნაშრომში შეუძლებელია და ეს
ზედმეტიც იქნებოდა, რადგან დღეისათვის რუსთველის ბიოგრაფიას-
თან დაკავშირებული პ. ინგოროყვას ყველა ძირითადი დებულება უარ-
ყოფილია და მათი მცდარობა სათანადოდ დასაბუთებულია ქართველი
ისტორიკოსებისა და ფილოლოგების მიერ¹⁶.)

Ⓒ მოკლედ მოვიტანთ საპირისპირო თეზისებს, რომლებიც დღეს სადავო აღარაა:

1. ერისთავი შოთა კუპრი და პოეტი შოთა რუსთველი ორი სხვადასხვა პიროვნებაა. ამიტომ მათზე ცალ-ცალკე უნდა ვიმსჯელოთ.

2. შოთა კუპრი იყო ჰერეთის ერისთავი, მაგრამ ის ბაგრატიონი არ ყოფილა

3. ქალაქი რუსთავი ჰერეთს არასოდეს ეკუთვნოდა; VIII საუკუნემდე ის შედიოდა კუხეთის მხარეში, შემდეგ, XII საუკუნის დამდეგამდე-თბილისის სამიროში. 1115 წელს რუსთავი ბრძოლით ააღო დავით აღმაშენებელმა (უფრო ზუსტად — დავითის პირველმა ვაზირმა გიორგი ჭყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესმა). ამის შემდეგ რუსთავი „სამეფო მამული“ იყო.

4. შოთა კუპრი არ ყოფილა რუსთავის ერისთავი, არც მისი „მამულად“ მფლობელი, ამიტომ ის ვერ მიიღებდა „რუსთველის“ გვარწოდებას.

5. შოთა კუპრი არასოდეს ყოფილა მეჭურჭლეთუხუცესი და აღაპი ჯვარის მონასტერში მას არ ეხება.

6. არ არსებობს არავითარი ცნობა შოთა კუპრის სამწერლო მოღვაწეობის შესახებ.

7. შოთა კუპრი დაბადებული იქნებოდა არა 1165-66 წლებში (როგორც პ. ინგოროყვა თვლის), არამედ უფრო გვიან, ალბათ XII საუკუნის ბოლოს. დავით სოსლანისა და თამარ მეფის სიცოცხლის ბოლო წლებში (1207—1210) ის იქნებოდა დაახლოებით 10 წლისა და, ცხადია ამ ასაკში ვეფხისტყაოსანს ვერ დაწერდა.

8. შოთა კუპრი იყო კახტასთავის შეთქმულებისა (1245 წ.) და მონღოლებთან საზავო მოლაპარაკების (1242—43 და 1245—46 წწ.) მონაწილე, მაგრამ ამ ფაქტებს პოეტ შოთა რუსთველის ბიოგრაფიასთან საერთო არაფერი აქვს.¹⁶

ამრიგად, პ. ინგოროყვას დოკუმენტაციით ვერ მტკიცდება შოთა რუსთველის ვერც პერეთის ერისთავობა, ვერც ბაგრატიონობა და ვერც ქ. რუსთავის (ბოსტან-ჭალაქის) მფლობელობა.)

შოთას ჩახრუხაძეობის ვერსია

ამ საუკუნის 20-იან და 30-იან წლებში [ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის შესახებ] უმეტესი გადმოცემები ჩაიწერეს: სარგის კაკაბაძემ, სერ-

გი მაკალათიამ, იოსებ მეგრელძემ, მიხეილ ჩიქოვანმა, ნიკოლოზ ნათენაძემ და სხვებმა. [მასალების უმეტესობა ჩაწერილი იყო სამცხე-სა და ჯავახეთში. გამოვლინდა ახალი ცნობები თამარ მეფის თანამედროვე დიდი პოეტის (პირობითად შოთას) წარმოშობის, მისი მშობლების საცხოვრებელი ადგილისა და სხვა ბიოგრაფიული დეტალების შესახებ. თითქოს გაჩნდა საფუძველი შოთას მესხური წარმოშობის მტკიცებისათვის.

რამდენიმე გადმოცემა შოთას მამას ჩაბრაზებს ან ჩაბრაზას უწოდებს. ¹⁷ნათქვამია, რომ ის მდიდარი კაცი იყო. ზაფხულობით ცხვარი და ძროხა ჩაბრაზის მთაზე ედგა და ამის გამო ეძახდნენ ჩაბრაზებს. სამცხეში მართლაც არის ტოპონიმები: ჩაბრაზი (ნასოფლარი ურაველის ხეობის სათავეში), ჩაბრაზის მთა, ჩაბრაზის წყალი (იქვე), აგრეთვე სოფელი ჭაჭარაქი ანუ ჩაჩარაკი (ახალციხის სამხრეთ-აღმოსავლეთით, მტკვრის მარცხენა ნაპირზე) — რომელსაც, ს. კაკაბაძის ვარაუდით, თურქების შემოსვლამდე ჩაბრაზი უნდა რქმეოდა.

¹⁸20-იან წლებში, ს. რუსთავეის მიდამოში უჩვენებდნენ ადგილებს „შოთას ფაგს“ (შოთას ნასახლარს)¹⁷ და „ჩაბრაზაანთ ფაგებს“¹⁸.

ს ა რ გ ი ს ჭ ა კ ა ბ ა ძ ე მ ეს მონაცემები დაუკავშირა „თამარიანის“ ერთ-ერთი მინაწერის შემდეგ სტრიქონებს:

მოწვევის ძეთა ჩაბრაზასძეთა

ექო თამარი მეფე წყლიანი...

და ასეთი მოსაზრება ჩამოაყალიბა: შოთა წარმოშობით არის „სამც-
ხის მიმდგომი ხევიდან“, გვარად ჩახრუხასძე ხოლო ჩახრუხაძეთა
გვარი მომდინარეობს გაბეღისძეთა გვარიდან. შოთას წინაპრები
ცხოვრობდნენ სოფ. ჩახრახში, იქიდან გადმოვიდნენ და დამკვიდრდ-
ნენ სოფ. რუსთავში, საიდანაც მიიღო შოთამ ზედწოდება რუსთვე-
ლი. „თამარიანის“ ავტორი, ჩახრუხასძე, იყო შოთას ახლო ნათესავი.
შოთას, „ვეფხისტყაოსნის“ გარდა, დაუწერიათ აგრეთვე თამარის ე. წ.
მეორე შატიაზე.) 1212 წლიდან გარდაცვალებამდე შოთა იყო მეჭურ-
ჭლე თუხუცესი. (ლაშა გიორგის გარდაცვალების შემდეგ, 1220-იან
წლებში, წასულა იერუსალიმს, იქვე გარდაცვლილა და დასაფლავე-
ბულიათ ჯვარის მონასტერში¹⁹.)

ს კაკაბაძე თავის წიგნში, რაც მისი მრავალწლიანი შრომის შე-
ჯამებას წარმოადგენს, ზოგჯერ ერთიმეორის საპირისპირო ან არასაკ-
მარისად დასაბუთებულ დასკვნებსაც აკეთებს შოთა რუსთველის
ცხოვრებისა და პოლიტიკური თუ სამწერლო მოღვაწეობის შესა-

ხებ²⁰. უნდა აღინიშნოს, რომ ს. კაკაბაძე დიდი ნდობით ეკიდება ხალხურ გადმოცემებს, თქმულებებს. ის თითქმის უკრიტიკოდ იზიარებს ზეპირ ცნობებს შოთას მშობლების, მისი აღზრის და ოჯახური ამბების შესახებ.

ამის გამო ერთი შენიშვნა უნდა გავაკეთოთ. როგორც ვიცით, XII საუკუნეში იყო მეორე ჩინებული პოეტი, გვარად ჩახრუხაძე. ლიტერატურის ისტორია იცნობს მის სახოტბო თხზულებას „თამარიანს“, მაგრამ სრულებით არაფერი იცის თვით მისი პიროვნების შესახებ. რაკი სამცხეში არსებობს ჩახრახის მთა, სოფლები: ზემო და ქვემო ჩაჩარაკი (თურქული გამოთქმით), რომლის სახელი ადრე ჩახრახი უნდა ყოფილიყო, აქვე იყო კაცის სახელი ჩახრახა თუ ჩახრახელი, და რაკი გადმოცემით ჩახრუხაძეებს სოფ. რუსთავეში უცხოვრიათ²¹, საფუძველი იქმნება, რომ პოეტი ჩახრუხაძე წარმოშობით ამ გარემოს დავუკავშიროთ. ს. კაკაბაძე ერთ-ერთ აქაურ ჩახრუხაძეს თვლის „თამარიანის“ ავტორად, ადგენს ჩახრუხაძეთა გვარის სავარაუდო გენეალოგიას და „თამარიანისა“ და „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორთა ნათესაობას. თვლის რომ „თამარიანის“ ავტორს ხელი ან ხელა ი უნდა რქმეოდა, მაგრამ შორს აღარ მიდის და მისი პირადი ცხოვრების შესახებ ჰიპოთეზურადაც კი არაფერს ამბობს.

მოსალოდნელი იყო მკვლევარის წინაშე აქ დამდგარიყო ასეთი კითხვები: თუკი ჩახრუხაძე ამ მხარედან იყო, რატომ დაიკარგა მისი პიროვნება მესხეთში უკვალოდ? ხალხის მესხიერებას რატომ არაფერი შემორჩა „თამარიანისა“ და მისი ავტორის შესახებ, როდესაც ზეპირ გადმოცემებში უხვად და სხვადასხვა ვარიანტით მოგვეპოვებათ ითქოს შოთას ბიოგრაფიის დეტალები? ანდა ყველა ფაქტი და თავგადასავალი, რომელთაც შოთას მიაწერდნენ, ნამდვილად მის ბიოგრაფიას ეკუთვნის? გადმოცემებში შოთა რუსთველის შესახებ ხომ არ არის შეერთებული ორი პიროვნების, ორი პოეტის — შოთასა და ჩახრუხაძის ბიოგრაფიების მომენტები? ცნობილია, რომ ფოლკლორში ხშირად ხდება ასეთი კონტამინაცია, — ერთი ისტორიული პირის ან თქმულების პერსონაჟის თვისებების, თავგადასავლისა და ნამოქმედარის მიკუთვნება სხვა ისტორიული პირის ან ზეპირსიტყვიერი ნაწარმოების პერსონაჟისათვის. ეს ბუნებრივიც იქნებოდა დიდი ხნის წინანდელი ამბების შიმართ და ისეთი მძიმე ისტორიის მქონე მხარისთვის, როგორც სამცხე-ჯავახეთია. სიცოცხლეში შოთა რუსთველი

და ჩახრუხაძე არისტოკრატიულ წრეში, ალბათ, თანაბრად სახელო-
ვანი და პატივცემული პოეტები იქნებოდნენ. საზოგადოების დაბა-
ლი ფენებისათვის — მეომრების, ხელოსნების, გლეხებისათვის კი
რუსთველის პოემა უფრო გასაგები იყო და უფრო მიმზიდველი მისი
გმირების საფათერაკო თავგადასავლებით, ლამაზი და ბრძნული აფო-
რიზმებით, ხალხურ შაირთან დაახლოებული სალექსო ფორმით. დრო-
თა განმავლობაში ქებათა ციკლი, ჩვენ რომ „თამარიანს“ ვუწოდებთ,
დავიწყებას მიეცა და ხალხმა მისი ავტორის შესახებ თუ რაიმე იცო-
და, ისიც მეორე პოეტის, მისთვის უფრო ახლობელი და საყვარელი
შოთა რუსთველის სახელს დაუკავშირა. ასე უნდა მომხდარიყო ორი
პიროვნების ცხოვრებისა და თავგადასავლის გაერთიანება ერთი სა-
ხელის ქვეშ. ამიტომ ვფიქრობთ, რომ გადმოცემებში აღნიშნული ყვე-
ლა ფაქტი და შემთხვევა მაინცდამაინც შოთას ნამდვილი ბიოგრა-
ფიისა არ უნდა იყოს.

[1960-იან წლებში რუსთველის ბიოგრაფიის კვლევაში აღსანიშნა-
ვია რამდენიმე ფაქტი: 1) სპეციალური ექსპედიციის წევრებმა —
ი. აბაშიძემ, ა. შანიძემ, გ. წერეთელმა გაწმინდეს ჯვა-
რის მონასტერში საღებავით დაფარული შოთას პორტრეტი და მისი
ფერადი ფოტოასლი ჩამოიტანეს საქართველოში, რითაც დადასტურ-
და დ. ჩუბინაშვილისა და ა. ცაგარელის ცნობები, რომ რუსთველი

გამოსახული იყო ერისკაცად²².

2) ელენე მეტრეველმა საგანგებოდ განიხილა ჯვარის მონასტრის სვინაქსარში ჩაწერილი „შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის“ აღაპისა და იმავე მონასტრის სვეტზე გამოსახული რუსთველის ფრესკის ურთიერთობის საკითხი. პალეოგრაფიული მონაცემების მიხედვით, მან აღაპი XII—XIII საუკუნეთა მიჯნით დაათარიღა, ხოლო აღაპთა წიგნების ჩანაწერების ხასიათისა და ჯვარის მონასტრის განახლება-შეკეთების ისტორიის გათვალისწინებით დაადგინა, რომ რუსთველის ფრესკაც იმავე ეპოქაში დახატული უნდა იყოს და, რომ სვეტზე გამოსახული „რუსთველი“ და აღაპში მოხსენიებული შოთა მეჭურჭლეთუხუცესი ერთი და იგივე პირია²³.

3) იმავე წლებში მოხდა შოთა რუსთველის ბაგრატიონობისა და პერეთის ერისთავობის ვერსიის მცდარობის ყოველმხრივი და სრული დასაბუთება)

შოთას თორელობის ვერსია

როდესაც გვარწოდება „რუსთველის“ ეტიმოლოგიური კავშირის ძიებამ ქალაქ რუსთავეთან დადებითი შედეგი ვერ გამოიღო, მეცნიერებს ერთადერთი გზა დარჩათ — ქართველთა უდიდესი პოეტის წარმოშობა ძველ სამცხე-ჯავახეთში უნდა ეძებნათ.

შოთა რუსთველის მესხობის ვერსიას ხანგრძლივი ისტორია ჰქონდა. ის მომდინარეობდა თვით „ვეფხისტყაოსნის“ დასასრულიდან („ვსწერ მესხი ვინმე მეღეჭსე...“) და არჩილ მეფისაგან („გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთაველისა“). ამ ლიტერატურული ტრადიციისა და ზეპირი გადმოცემების გათვალისწინებით, აღნიშნულ აზრს იზიარებდნენ დავით ჩუბინაშვილი (XIX ს-ის 40-იან წლებში) და ალ. ხახანაშვილი. (ქართული სიტყვიერების ისტორია, ტფ. 1904. გვ. 341). „ვეფხისტყაოსნის“ ენობრივი ანალიზის საფუძველზე მისი ავტორის მესხობის დასაბუთება სცადა ნიკო მარმა²⁴.

რუსთველის ენაში მესხურ-ჯავახური დიალექტიზმების არსებობაზე მიუთითებდა ნიკოლოზ ნათენაძეც²⁵. ამ თეზისს შოთა ძიძიგურმა თეორიული გამართლება მოუძებნა თვით მესხური კილოს ისტორიული ჩამოყალიბების თავისებურებაში²⁶.

სამცხე-ჯავახეთში გავრცელებული ზეპირი ხალხური გადმოცემების დამოწმებით შოთას მესხობას ამტკიცებდნენ სერგი მაკალათია („მესხეთ-ჯავახეთი“, 1938, გვ. 40-43) და იოსებ მეგრელიძე („გადმოცემები რუსთაველის შესახებ“, 1954). ამავე აზრს იცავდნენ ილია აბულაძე და ქრისტინე შარაშიძე სადგერის ეკლესიის დეკანოზის სვიმიონ შოთასძის (შოთაშვილის) ზემოთ ნახსენები ანდერძის შინაარსის მიხედვით.

მანამდე გამოთქმული იყო უფრო კონკრეტული მოსაზრებებიც. მაგალითად, მოსე ჯანაშვილი ვარაუდობდა, რომ შოთა რუსთველი მესხეთის ერთ-ერთი ცნობილი საგვარეულოს, თორელთა ფეოდალური სახლის წევრი უნდა ყოფილიყო (გაზ. „ტრიბუნა“, 1923, № 499). ერთხანს ამავე თვალსაზრისზე იდგა სარგის კაკაბაძეც (ვეფხისტყაოსანი, 1927, წინასიტყვაობა, გვ. XCIV—XCV).

1965 წელს შოთას მესხური წარმოშობის საკითხი კვლავ დააყენა სარგის ცაიშვილმა „შოთას პორტრეტი ქვაბისხევის ბაზილიკაში“ (ლიტ. საქართველო, 1965, 14. V). უფრო საყურადღებო იყო ამავე ავტორის სხვა ნაშრომი — „შოთა რუსთაველი, ბიოგრაფიული

ესკიზი“²⁷, სადაც მკვლევარმა წარმოადგინა რამდენიმე ანგარიშგასაწევი პირობა შოთას თორელობის სასარგებლოდ.

მაგრამ პრობლემის ბოლომდე გასარკვევად საჭირო იყო მესხეთის ფეოდალურ საგვარეულოთა ისტორიის ყოველმხრივი შესწავლა, მათი მონაწილეობის დადგენა ქვეყნის პოლიტიკურ-საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ისტორიკოსმა ნოდარ შოშიაშვილმა 1965 წელს დაბეჭდილ ნაშრომში²⁸ ამ საკითხზე გამოთქვა რამდენიმე წინასწარი მოსაზრება. რომლებიც შემდეგ დაასაბუთა ვრცელ და მრავალმხრივ დოკუმენტურ მასალაზე დაფუძნებულ გამოკვლევაში „თორელთა ფეოდალური სახლის ისტორია და შოთა რუსთველი“²⁹. აქ უკვე საკმარისი არგუმენტაციაა იმისათვის, რომ შოთას წარმომავლობა თორელთა გვარიდან დასაჯერებელი იყოს (ამაზე უფრო ვრცლად იხ. ქვემოთ).

ეს დასკვნა შემდეგ გაამაგრა რუსთველოლოგ რიმა ფირცხალაიშვილის გამოკვლევამ³⁰, რომელშიც უფრო სრულად იქნა ამოხსნილი და გამოყენებული სვიმონ შოთასძის ანდერძის მონაცემები შოთას თორელობის სასარგებლოდ. (ამ საინტერესო კვლევის შედეგებსაც ქვემოთ გავეცნობით).

მეცნიერული აზრი თითქოს სინამდვილეს მიუახლოვდა. დაისაზრა სწორი გეზი რუსთველოლოგიის ყველაზე ძნელი პრობლემის გადასაჭრელად. საჭირო იყო არსებული მონაცემების კიდევ გულმოდგინედ შემოწმება და მიღებული დასკვნების განმტკიცება არქეოლოგიური და სხვა შესაძლებელი მონაცემებით.

შოთას ეპისკოპოსობის ჰიპოთეზა

ასეთი მდგომარეობის მიუხედავად წამოყენებულ იქნა „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის ვინაობის კიდევ ერთი განსხვავებული ვერსია. ისტორიკოსმა პროკოფი რატიანმა გამოაქვეყნა ვრცელი გამოკვლევა (ჟურნ. „მნათობი“, 1968, № 2—5)³¹, სადაც სცადა დაემტკიცებინა, რომ შოთა რუსთველი იყო სასულიერო პირი, ქალაქ რუსთავის ეპარქიის მღვდელმთავარი — ეპისკოპოსი ან მთავარეპისკოპოსი და ამიტომ იწოდებოდა რუსთველად.

ეს თვალსაზრისი არ იყო ახალი და უცნობი რუსთველოლოგიისათვის; პ. რატიანის შრომა წარმოადგენს გამეორებასა და გავრცობას

საქართველოს კათალიკოსების კალისტრატესა და ეფრემ მეორეს მიერ სავარაუდოდ გამოთქმული აზრისა „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის რუსთავის ეპისკოპოსობის შესაძლებლობის შესახებ.

საკუთარი შეხედულების დასამტკიცებლად პ. რატიანს მოჰყავდა შემდეგი არგუმენტები: 1. „რუსთველი“ ეწოდებოდა სასულიერო პირს, რუსთავის ეპარქიის მეთაურს, ეპისკოპოსს ან მთავარეპისკოპოსს. მის პარალელურად ასეთივე საერო გვარწოდების არსებობა შეუძლებელი იქნებოდა (გვ. 16—24. ყველგან ვუთითებთ პ. რატიანის წიგნის 1975 წლის გამოცემას).

2. „ვეფხისტყაოსნის“ შესავალში ნახმარი გამოთქმა; „მე რუსთველი ხელობითა...“ ასე უნდა გავიგოთ: მე, ველობით (ველის, საველოს ფლობით, თანამდებობა-საქმიანობით) [რუსთველი] (რუსთავის ეპისკოპოსი) [ვიქმ ამ საქმეს...] (გვ. 25—35).

3. სერაპიონ საბაშვილის მიერ გალექსილ „როსტომიანის“ ერთ ჩანართში საუბარია „ბერებსა“ და „მარტვილებზე“. პ. რატიანის აზრით, „ბერი“ აქ ბერ-მონაზონს ნიშნავს, ხოლო „მარტვილი“ — სარწმუნოებისათვის წამებულს, თავდადებულს. ეს ბერები და მარტვილები, თურმე, შოთა რუსთველი და ბაგრატ მუხრანბატონი არიან, რომელნიც სერაპიონს ლექსებით ეკამათებიან. [ე. ი. შოთა რუსთველი საეკლესიო მოღვაწე და ბერად აღკვეცილი ყოფილა] (გვ. 50—53).

4. [პ. რატიანის ვარაუდით, ალორძინების ეპოქის მწერლები,] მათ შორის: [მეფე არჩილი, ვახტანგ VI, თეიმურაზ II, ანტონ I და ტიმოთე გაბაშვილი შოთა რუსთველს სასულიერო პირად თვლიდნენ (გვ. 53—58, 225—232).

5. 1712 წელს კახეთის მმართველის დავით იმამყულიანის მიერ გაცემული „ღმთაების გუჯარის“ ძალით, რუსთავის ეპარქიის მეთაურს, რუსთველ ეპისკოპოსს, უფლება მიეცა ჩაეცვა სახელმწიფოს უმაღლეს მოხელეთათვის განკუთვნილი (სამეფო სამოსელის მსგავსი) ბორფირ-ბისონი. პ. რატიანის აზრით, ეს უფლება რუსთავის მღვდელ-მთავარს XII—XIII საუკუნეებშიც უნდა ჰქონოდა და თითქოს, ასეთი სამოსი აცვია შოთას, ჯვარის მონასტერში არსებულ სურათზე (გვ. 99—101).

პ. რატიანი იშველიებს სხვა არგუმენტებსაც, მაგრამ ისინი ვარაუდების სფეროს განეკუთვნება და შოთას ვინაობის პრობლემის ვარკვევისათვის არსებითი მნიშვნელობა არა აქვთ.

[პ. რატიანის გამოკვლევის საპასუხოდ დაიბეჭდა რამდენიმე კრი-

ტიველი წერილი, რომელთა ავტორები არიან: ალ. ბარამიძე, ე. მეტრეველი, ს. ცაიშვილი, ს. ყაუხჩიშვილი, ვ. დონდუა, მ. ღუმბაძე, ი. მეგრელიძე, შ. ბადრიძე და ნ. შოშიაშვილი³². ამ წერილებში განხილულია აღნიშნულ გამოკვლევაში წარმოდგენილი ყველა არგუმენტი და თითოეულზე გაცემულია დასაბუთებული პასუხი. ოპონენტებმა თვალსაჩინოდ დაამტკიცეს, რომ ქართულ მწერლობასა და ისტორიოგრაფიაში არ მოიპოვება რაიმე პირდაპირი ან თუნდაც არაპირდაპირი ცნობა, „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის ეპისკოპოსობას რომ აღასტურებდეს. პ. რატიანშაც დაბეჭდა ვრცელი საპასუხო წერილები³³, სადაც გაიმეორა ადრე გამოყენებული არგუმენტები, მაგრამ ამით მათი მეცნიერული ღირებულება არ შეცვლილა.

ჩვენ აქ დასახელებულ მკვლევართა ღებულებებსა და მსჯელობას აღარ გავიმეორებთ, მხოლოდ, თვალსაჩინო რომ იყოს ბ-ნ პ. რატიანის მეცნიერული მტკიცების სტილი, მოკლედ შევეხებით სერაპიონ საბაშვილის მინაწერში „მარტვილის“ მნიშვნელობას.

„როსტომიანში“ 3598 სტროფის შემდეგ არის ასეთი მინაწერი: „აქ ამ ვლექსე ავად განდა, რა ვქნა ამ მარტვილების გარდამკიდე?“ შემდეგ მოდის ჩანართი სტროფები, რომელთაც „როსტომიანის“ სიუჟეტთან უშუალო კავშირი არა აქვთ. აქ ავტორი ახსენებს ბაგრატის სასახელო საქმებს (ეს ბაგრატი საქარ-

თველოს მეფე ბაგრატ V უნდა იყოს, იხ. ჯ. აფციაურის ზემოთ დასახელებული გამოკვლევა, „კრიტიკა“, 1989, №5). აი ეს ლირიკული ჩანართი:

ბაგრატ ვნახე, მარანას ჯდა, მუხრანს შექმნა ნადიმობა;
ველყო საყდართ აშენება, დაიჭირა ბატონობა;
ძველი ტახტი განაახლა, ჰპოვა ღვთითა მორჭმულობა,
და ნაძლევი ვარ რუსთველისა, თუ მეტი ქნა ჩემოდნობა!

ამას მოსდევს რუსთველისა და ბაგრატის პასუხები (ცხადია, სერაპიონ საბაშვილის შეთხზული):

აქა რუსთველისაგან პასუხის შექცევა

რას მომერჩი ბერი ბერსა? — მე გავლექსე ლამაზ ენა,
აშიყი ვარ თვალ-წარბისა, ვინ სოფელი დააშვენა;
შენ ტყუილად შემოგფიცეს, მათ აუბნეს ტკბილად ენა,
და თუმცა ფასი არ მიბოძა, მან რუსთავი ამიშენა.

აქა ბაგრატის პასუხის შექცევა

ვიცი, ჩემო სერაპიონ, ხარ მრავლისა მონახული,
მეფე უნდა ღვთის მოშიში, სიკეთითა დანერგული;
ამ სოფლისა დიდებასა მირჩევნია მცირე სული,
და არას მარგებს საუკუნოს საბჭოდ შენი ჭირნახული.

(ფირდოუსი, შაჰ-ნამე, ქართული ვერსიები, ტ. II, სტროფები 3599—3601).

პ. რატიანმა აღნიშნული მინაწერი („აქა მეღვესე ავად გახდა, რა ვქნა ამ მარტვილების გარდამკიდე?“) გაბაასების სტროფების სათაურად წარმოადგინა (სამწუხაროდ, ასე ეგონება კაცს წიგნშიც, ტექსტის ტექნიკური განლაგების მიხედვით, იხ. შაჰ-ნამე, ტ. II, გვ. 90). მეორეც, — სიტყვა მარტვილი სასულიერო მწერლობაში მიღებული მნიშვნელობით გაიგო, როგორც მოწამე, ქრისტიანობისათვის ტანჯული, და მესამეც, — დაბეჯითებით განაცხადა: სერაპიონი „მარტვილებს“ რუსთველსა და ბაგრატს უწოდებსო. აქედან კი დასკვნა გააკეთა: რაკი რუსთველი „ბერად“ და „მარტვილად“ მოიხსენება, იგი აუცილებლად სასულიერო პირი ყოფილაო.

ვფიქრობთ, ეს წანამძღვრები სწორი არაა და ვერც დასკვნა იქნება სწორი. დავიწყეთ სიტყვა „მარტვილის“ მნიშვნელობით. ქართულ აგიოგრაფიულ მწერლობაში მარტვილი (ან მარტვირი) მართლაც წამებულს, რწმენის გამო ტანჯულს ნიშნავს. მაგრამ რანაირად არიან მარტვილები რუსთველი და ბაგრატი მეფე? დავუშვათ, სწორიც რომ იყოს ზეპირი გადმოცემა: შოთა რუსთველი ბერად აღიკვეცა და მონასტერში წავიდაო, ეს მარტვილობას მაინც არ ნიშნავს. მარტვილია არა ყველა საეკლესიო მოღვაწე, არამედ ის, ვისაც ქრისტიანული რწმენის ერთგულებისათვის ტანჯავს ან კლავს სხვა სარწმუნოების დამცველი პირი, ხალხის ჯგუფი, ან ოფიციალური ხელისუფალი. რუსთველის შესახებ კი ასეთი რამ ჯერ არავის უთქვამს. ბაგრატიც ამბობს: ამ სოფლის დიდებას (ამქვეყნიურ სახელს) სულის ცხონება მირჩევნიაო, მაგრამ ამის გამო ვერც მას ვუწოდებთ მარტვილს (წამებულს).

მაშ რომელ მარტვილებზე წუხს სერაპიონ საბაშვილი? აქ უნდა გავიხსენოთ „მარტვილის“ სხვა მნიშვნელობაც. ასე უწოდებდნენ ყმაწვილს ან ყრმას, ზოგჯერ — ჭაბუკსაც. მარტვილი სიტყვა ყმაწვილის დიალექტური (გურულ-მესხური) ვა-

რიანტია: ყრმა წვრილი — ყმარწვილი — ყმარტვილი — მარტვილი (აკაკი შანიძე)³³ა. ამ მნიშვნელობით ხმარობენ „მარტვილს“: „უსწორო კარაბადინის“ უცნობი მთარგმნელი; „როსტომიანის“ გამლექსავნი — სერაპიონ საბაშვილი და ხოსრო თურმანიძე; „იადიგარ-დაუდის“ ავტორი დავით ბაგრატიონი; მეფე არჩილი და სულხან-საბა ორბელიანი.

ალ. ბარამიძის, ე. მეტრეველისა და ს. ცაიშვილის წერილში „იძულებითი პასუხი“ (მნათობი, 1970, № 3) „შაჰ-ნამედან“ მოტანილია სრულიად უდავო მაგალითები. ჩვენ ძველი მწერლობიდან კიდევ რამდენიმე კონტექსტს დავიმოწმებთ. დავით ბაგრატიონი წერს: „მარტვილი რომე ჯერეთ ჰასაკსა არ მოსულიყოს, ვითამცა და ჯერ თოთხმეტის წლისა არ გათავებულიყოს... სისხლისა გამოშვება... აწყენს“ (იადიგარ-დაუდი, 1938, გვ. 134). იმავე ავტორის თქმით „... მარტვილი ოცდაათსა წლამდისი მატებაშიგა იყოს“ (იადიგარ-დაუდი, გვ. 568). არჩილ მეფე კი ამბობს: „ავსაქციელი მარტვილი მამას მწვე დააქმუნებსა“ (საქართველოს ზნეობანი, 50,4). „სიბრძნე სიცრუისაში“ რუჟა ეუბნება ჯუმბერს: „შენ მარტვილი ხარ და უგუნური, და ლეონის მაცდურს სიტყვას აყოლილხარ“... (ს-ს. ორბელიანი, თხზულებანი, I, გვ. 61).

ვეფიქრობთ, ეს მაგალითები განმარტებას არ საჭიროებს. „მარტვილის“ მნიშვნელობა ისეც ნათელია. დასახელებულ ძეგლებში მარტვილის ამ შინაარსით ხმარების ორმოცზე მეტი შემთხვევაა. სიტყვის განმარტება მოცემულია ამ წიგნებზე დართულ ლექსიკონებში, სულხან-საბას „სიტყვის კონაში“, აგრეთვე ნიკო და დავით ჩუბინაშვილების ქართულ-რუსულ ლექსიკონებში.

სადავო მინაწერშიც „მარტვილებად“ იგულისხმებიან „როსტომიანის“ პერსონაჟები, ფალავანი ჭაბუკები, რომელთა თავგადასავალი სერაპიონს გაულექსავი რჩებოდა ავად ყოფნის გამო.

ამრიგად, შოთა რუსთველი და ბაგრატ მეფე მარტვილები არ არიან (არც ჭაბუკისა და არც წამებულის მნიშვნელობით). ის წინადადება, სადაც „მარტვილები“ იხსენიებიან, მათ არ ეხება და არც ჩანართის (გაბაასების) სათაურია. სერაპიონს ამ პაექრობის დასათაურება რომ მოენდომებინა, ალბათ, დაახლოებით ასე დაწერდა: „აქა ლექსით ბაასი სერაპიონისა, რუსთველისა და მეფის ბაგრატისა“. ის მინაწერი კი არანაირად არ მიესადაგება 'სათაურად ამ გაბაასებას და მასზე დაყრდნობით შოთა რუსთველის სასულიერო მოღვაწეობა და

ეპისკოპოსობა ვერ დამტკიცდება. რაც შეეხება სიტყვა ბერს („რას მომერჩი ბერი ბერსა...“) ამ კონტექსტში ჩვენ ის მოხუცებულად გვესმის, მაგრამ თუ ვისმე სურს, შოთა მაინცდამაინც ბერად აღკვეცილად ჩათვალოს, ეს მისი (შოთას) ეპისკოპოსობის სასარგებლოდ მაინც არაფერს მოგვცემს.

ასევე სუსტია შოთას კლერიკალობის დასამტკიცებლად მოტანილი სხვა არგუმენტებიც. ყველა დასკვნა მიღებულია მასალის არასწორად გამოყენებისა და ფაქტებზე ძალდატანების გზით. შედეგი კი ისაა, რომ შოთა რუსთველის მღვდელმთავრობის ჰიპოთეზა დაუსაბუთებელი დარჩა.